

УДК 347.725.028(477)

Костова Наталія Іванівна,

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУТУ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Постановка проблеми. Одним із етапів створення акціонерних товариств є затвердження змісту статуту товариства. Від правильності та повноти викладення змісту статуту фактично залежить майбутнє товариства. Адже порушення процедури затвердження статуту або закріплення умов, які не відповідають вимогам законодавства, може виступати підставою для визнання такого установчого документу недійсним, що у свою чергу є підставою для ліквідації акціонерного товариства. Крім того, відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» незатвердження установчими зборами статуту акціонерного товариства вважається відмовою засновників від створення цього товариства та є підставою для повернення засновникам внесків, зроблених ними в рахунок оплати акцій.

Стан дослідження теми. Питання визначення правової природи, змісту, порядку затвердження, зміни статуту, як установчого документа юридичної особи, були предметом численних досліджень як у галузі цивільного права, так і галузі господарського права. Із останніх досліджень, присвячених проблематиці установчих документів юридичних осіб, слід відзначити праці: В. С. Петренко «Установчі документи суб'єктів господарювання» [1, с. 23], О. Ю. Тичкової «Локальні корпоративні акти у цивільно-правовому регулюванні» [2, с. 20], П. П. Черевко «Створення юридичних осіб приватного права» [3, с. 16]. Правова природа, склад і зміст установчих документів акціонерного товариства досліджувались у роботі В. І. Татькова [4, с. 180].

Виклад основного матеріалу. Взагалі для реєстрації компанії відповідно до корпоративного права Великобританії необхідно подавати: меморандум про асоціацію – загальна мета якого визначити індивідуальні ознаки та атрибути компанії, врегулювати її взаємовідносини із зовнішнім світом. Меморандум включає положення про найменування компанії та місцезнаходження зареєстрованого офісу, предмет діяльності та повноваження,

відповідальність учасників, величину акціонерного капіталу та кількість акцій.

Статут – регулює відносини всередині компанії, визначає категорії акцій, які випускає компанія, права, які слідує з акцій різних категорій, порядок обігу акцій, процедур проведення загальних зборів та засідань правління, порядок виплати дивідендів [4, с. 180].

Статут може розглядатися як складова частина установчого договору в його широкому значенні як зобов'язання, але що стосується його співвідношення із установчим договором як установчим документом навряд чи доцільно оцінювати статут як його складову частину. Кожний з цих документів має самостійне значення – засновницький договір закріплює рішення про створення товариства і відображає положення, що мають правове значення для товариства. Статут встановлює правове положення товариства, репрезентуючи його в зовнішніх відносинах.

Статут підтверджує факт створення товариства шляхом його заснування – він є вольовою дією засновників по створенню суб'єкта права. Вимоги статуту товариства обов'язкові для виконання всіма органами товариства і його акціонерами. Будучи основним утворюючим документом конкретного акціонерного товариства, статут може містити положення, що вирішують багато питань (у тому числі питання управління) діяльності акціонерного товариства. Статутом товариства можуть бути встановлені обмеження кількості акцій, що належать одному акціонеру, і їх сумарної номінальної вартості, а також максимального числа голосів, що надаються одному акціонеру. Таким чином, статут, хоча і не є джерелом права, є основним джерелом, що регламентує діяльність акціонерного товариства, з одним застереженням, що положення статуту цілком і повністю повинні відповідати імперативним приписам чинного законодавства [4, с. 180].

Слід зазначити, що в Україні запроваджується практика створення юридичних осіб на підставі модельного статуту. Як зазначено у пояснювальній записці до проекту закону про запровадження модельного статуту, метою його прийняття є: більш чітке дотримання норм чинного законодавства; зменшення матеріальних витрат на виготовлення установчих документів; раціональне використання робочого часу державними реєстраторами; неможливості підроблення установчих документів.

Модельним є модельний статут – типовий установчий документ, затверджений Кабінетом Міністрів України, який використовується для створення та провадження діяльності юридичних осіб відповідних організаційно-правових форм, містить встановлені законом правила, що регулюють правовий статус, права, обов'язки та відносини, які пов'язані із створенням, управлінням та провадженням господарської діяльності відповідних юридичних осіб. Вибір статуту, на підставі якого буде діяти юридична особа, залишається за її засновниками (учасниками).

У разі, якщо юридична особа, засновниками (учасниками) якої затверджено статут, прийняла рішення продовжувати свою діяльність на підставі модельного статуту, юридична особа подає державному реєстратору таке рішення, реєстраційну картку про підтвердження відомостей про юридичну особу з відповідною відміткою та примірник оригіналу статуту для проставлення штампу про те, що юридична особа з відповідної дати провадить діяльність на підставі модельного статуту. Такий штамп проставляється державним реєстратором також на примірнику оригіналу статуту даної юридичної особи, що зберігається у реєстраційній справі. У разі якщо засновниками (учасниками) юридичної особи, що діяла на підставі модельного статуту, прийнято рішення продовжувати свою діяльність на підставі розроблених ними установчих документів, юридична особа подає державному реєстратору таке рішення та реєстраційну картку про підтвердження відомостей про юридичну особу з відповідною відміткою. Юридична особа вважається такою, що здійснює діяльність на підставі установчих документів з моменту державної реєстрації змін до установчих документів юридичної особи у порядку, встановленому статтею 29 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Вимоги щодо змісту статуту акціонерних товариств закріплено у ст. 13 Закону України «Про акціонерні товариства». Слід зазначити, що положення, які складають зміст статуту, можуть бути поділені на дві категорії: обов'язкові, які мають бути визначені у статуті в силу імперативних при-

писів закону та факультативні, – які закріплюються у статуті за домовленістю засновників (акціонерів) товариства.

Крім того, положення статуту можуть бути поділені на дві категорії залежно від типу товариства, а саме: універсальні положення, які визначаються у статутах приватних та публічних товариств; спеціальні – які можуть бути закріплені лише у статуті приватного товариства (право на переважне придбання акцій у випадку їх відчуження акціонером товариства) або лише у статуті публічного товариства (положення про публічне розміщення акцій). Такий поділ має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже може суттєво позначатись на правовому статусі товариства.

До обов'язкових положень, які мають бути визначені у статуті, законодавством віднесені положення про: товариство (повне та скорочене найменування товариства українською мовою, тип товариства); статутний капітал (розмір) та резервний капітал у разі його формування; акції товариства; права акціонерів; систему органів управління товариством та їх повноваження; порядок внесення змін до статуту; порядок припинення товариства.

Слід зазначити, що чинним законодавством встановлено певні відмінності у визначенні змісту статутів приватних та публічних товариств.

По-перше, для приватних товариств важливе значення має визначення у статуті положення про переважне право акціонерів на придбання акцій цього товариства, що пропонуються їх власником до відчуження. Однією із характерних ознак приватних акціонерних товариств, яка не властива публічним акціонерним товариствам, є наділення акціонерів переважним правом на придбання акцій у разі відчуження їх власником третьої особи. Обираючи таку форму як закрите акціонерне товариство, засновники (учасники) розраховують на певний можливий захист своїх інтересів у майбутньому. А засновники, які розподіляють між собою акції при створенні закритого акціонерного товариства, знають і погоджуються із тим, що їх права можуть бути обмежені правом переважної купівлі акцій іншими учасниками цього товариства [5].

По-друге, статутом приватного товариства може встановлюватися більша кількість голосів акціонерів, необхідних для прийняття рішень з питань порядку денного. До питань, для прийняття рішення по яким не може бути збільшена голосів віднесено: про дострокове припинення повноважень посадових осіб органів товариства; про звернення з позовом до посадових осіб органів товариства стосовно відшкодування збитків, завданих товариству; про звернення з позовом у разі недотри-

мання вимог цього Закону при вчиненні значного правочину.

По-третє, статутом приватного акціонерного товариства можуть бути передбачені інші питання, рішення щодо яких приймаються більш як трьома чвертями голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій, крім питань, визначених у законі.

Слід зазначити, що у разі зміни типу акціонерного товариства з приватного на публічне надання прав, не передбачених цим Законом для акціонерів – власників привілейованих акцій публічного товариства, припиняється.

Щодо факультативних умов статуту, на нашу думку, слід приділяти увагу таким питанням.

По-перше, це відповідальність акціонерів за невиконання чи неналежне виконання умов статуту, а також інших локальних актів товариства. Але визначаючи дії, які можуть застосовуватись до недобросовісних акціонерів, слід зазначити, що відповідно до законодавства про акціонерні товариства не передбачено порядку та умов виключення акціонера зі складу товариства, що передбачено для інших господарських товариств. Це обумовлено тим, що акції товариства, які засвідчують корпоративні права акціонерів, належать їм за загальним правилом на праві власності. Право власності може бути обмежене лише у випадках прямо передбачених законом. Відсутність механізму виключення недобросовісного акціонера, на жаль не свідчить про відсутність такої необхідності. На практиці непоодинокими є випадки, коли акціонери здійснюють завідомо негативні для товариства дії. Це може бути як передання інформації третім особам, які зацікавлені в недружньому поглинанні товариства, створення перешкод у його діяльності. З іншої сторони, акціонер може зловживати своїми правами, наприклад надавати постійні запиту про надання інформації, оскаржувати рішення органів товариства тощо. У зв'язку з цим, виникає питання: яким чином можна впливати на такого недобросовісного акціонера? Звісно, перш за все можна вимагати відшкодування товариству завданих неправомірними діями збитків.

Якщо буде неправомірно розголошена комерційна таємниця мова може йти про адміністративну, або навіть кримінальну відповідальність. Але це не завжди вирішує проблему, адже акціонер залишається у складі товариства і може продовжувати свою недобросовісну діяльність. Враховуючи зазначене, вважається, що закріплення права на виключення недобросовісного учасника із складу товариства, мало б стати ефективним способом захисту прав як акціонерів, так і товариства в цілому.

Але слід усвідомлювати, що з появою такого механізму захисту прав акціонерів, з'явиться й велика проблема порушення прав акціонерів, суть якої буде полягати у виключенні із товариства добросовісних акціонерів, з метою зменшення кількості учасників товариства, перерозподілу акцій, що їм належать. Тому питання захисту інтересів акціонерного товариства від дій недобросовісних акціонерів, є великою проблемою, ефективного вирішення якої поки не існує.

По-друге, серед положень статуту, яким має наділятися належна увага, мають бути умови про охорону комерційної таємниці. Відповідно до Цивільного кодексу України комерційною таємницею визнається інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим, має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Ознаками комерційної таємниці є: інформаційність комерційної таємниці (у тому розумінні, що комерційна таємниця це інформація); конфіденційність, комерційна цінність; захищеність інформації, яка становить комерційну таємницю. Наявність цих ознак у певної інформації є підставою для визнання її комерційною таємницею та набуття нею відповідної правової охорони. Крім цього, для комерційної таємниці характерно те, що вона: реально або потенційно створює переваги в конкурентній боротьбі; із всієї власності підприємства, в тому числі і майнової, може бути найбільш цінною; з часом може втрачати свою вартість, якщо не буде використаною [6]. Звісно не можливо скласти навіть примірний перелік інформації, яка складає комерційну таємницю, адже такі відомості є індивідуальними для кожного підприємства. Крім того, визначення інформації, яка складає комерційну таємницю, обов'язково слід здійснювати з урахуванням положень Постанови Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611. Адже зловживання правом на обмеження доступу до інформації, яка не повинна засекречуватись, може також призводити до негативних наслідків.

Ще одним питанням, якому слід приділяти належну увагу у статуті товариства, має бути встановлення відповідальності за невиконання товариством обов'язку про виплату оголошених дивідендів. Право на дивіденди є одним із основних майнових прав, які посвідчуються акціями.

Разом з тим, чинне законодавство не забезпечує ніяким чином реалізацію цього права,

адже прийняття рішення про виплату чи невикплату акціонерам дивідендів належить до виключної компетенції загальних зборів. В законодавстві встановлено випадки, в яких товариство не має право приймати рішення про виплату дивідендів. Акціонерне товариство не має права приймати рішення про виплату дивідендів та здійснювати виплату дивідендів за простими акціями у разі, якщо: звіт про результати розміщення акцій не зареєстровано у встановленому законодавством порядку; власний капітал товариства менший, ніж сума його статутного капіталу, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю.

Акціонерне товариство не має права здійснювати виплату дивідендів за простими акціями у разі, якщо: товариство має зобов'язання про викуп акцій відповідно до статті 68 Закону «Про акціонерні товариства»; поточні дивіденди за привілейованими акціями не виплачено повністю.

Як свідчить практика, навіть коли приймається рішення про виплату дивідендів, умови та строки їх виплати не дотримуються.

Довготривала невикплата дивідендів є своєрідною підставою для виникнення корпоративних конфліктів, невдоволень міноритарних акціонерів діями власників значного пакету акцій, виникнення підозри у недобросовісній поведінці тощо. З цього приводу в юридичній літературі набула поширення думка про те, що саме відсутність дивідендних виплат полегшує рейдерські поглинання акціонерних товариств [7, с. 19; 8, с. 27].

У зв'язку з цим, вважається за необхідне встановити у статуті відповідальність товариства за

прострочення у виплаті дивідендів. Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити наступні **ВИСНОВКИ.**

По-перше, затвердження статуту є обов'язковою стадією заснування акціонерного товариства, у зв'язку з чим засновники мають приділяти належну увагу дотриманню вимог, які встановлені законом.

По-друге, статут виступає первинним актом товариства, у якому фіксуються права та обов'язки як товариства, так і його учасників, тому для уникнення у подальшому спірних ситуацій, слід приділяти належну увагу визначенню не лише умов, які мають бути обов'язково передбачені у статуті в силу приписів закону, а й факультативним умовам, які б враховували специфіку діяльності товариства та основні засади побудови відносин між акціонерами і товариством. Зокрема, необхідно визначати у статуті основні засади відповідальності сторін за невиконання чи неналежне виконання обов'язків акціонерами та самим товариством, а також приділяти увагу визначенню основних заходів, спрямованих на забезпечення збереження комерційної таємниці товариства.

По-третє, враховуючи, що статут акціонерних товариств містить багато положень, які можуть узгоджуватись за домовленістю сторін, доволі складно врахувати їх при розробленні модельного статуту. Разом з тим, розроблення такого статуту, або типового (примірного) статуту, які використовуються в практиці зарубіжних країн, сприяло б правильному формулюванню положень статуту та зменшенню практики оскарження їх законності та відповідності їх вимогам в судовому порядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петренко В. С. Установчі документи суб'єктів господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В. С. Петренко. – Донецьк, 2006. – 23 с.
2. Тичкова О. Ю. Локальні корпоративні норми у цивільно-правовому регулюванні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. Ю. Тичкова. – Х., 2009. – 20 с.
3. Черевко П. П. Створення юридичних осіб приватного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / П. П. Черевко. – К., 2009. – 16 с.
4. Татьков В. І. Правова природа, склад і зміст установчих документів акціонерного товариства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В. І. Татьков ; НАН України ; Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2003. – 180 с.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження принципу державної реєстрації юридичних осіб на підставі модельного статуту [Електронний ресурс] : Пояснювальна записка до проекту Закону України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
6. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
7. Саракун І. Б. Реалізація права на одержання дивідендів акціонерного товариства / І. Б. Саракун // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2009. – № 6 (19). – С. 16-21.
8. Семенов А. С. Право на дивиденды / А. С. Семенов // Акционерное общество: вопросы корпоративного управления. – 2004. – № 2. – С. 27.

Костова Наталія Іванівна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУТУ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Стаття присвячена дослідженню правового регулювання статуту акціонерного товариства за Законом України «Про акціонерні товариства». Проаналізовано зміст статуту акціонерного товариства, визначено нові умови статуту акціонерного товариства, запроваджені Законом України «Про акціонерні товариства».

Ключові слова: статут акціонерного товариства, порядок затвердження статуту акціонерного товариства, зміни статуту.

Костова Наталья Ивановна

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ УСТАВА АКЦИОНЕРНОГО ОБЩЕСТВА

Статья посвящена исследованию правового регулирования устава акционерного общества по закону Украины «Об акционерных обществах». Проанализировано содержание устава акционерного общества, определено новые условия устава акционерного общества, внедренные Законом Украины «Об акционерных обществах».

Ключевые слова: устав акционерного общества, порядок утверждения устава акционерного общества, изменения устава.

Kostova Natalia Ivanivna

THE LEGAL REGULATION CHARTER COMPANY

The article is devoted research of the legal adjusting of regulation of joint-stock company by law of Ukraine of «On joint-stock companies». Maintenance of regulation of joint-stock company is analysed, certainly new terms of regulation of joint-stock company, inculcated Law of Ukraine of «On joint-stock companies».

Keywords: regulation of joint-stock company, order of claim of regulation of joint-stock company, changes of regulation.